

HEKTOROVIĆEVA MJERA PRINOS ČITANJU ZAOKRUŽENA OPUSA

Tonko Maroević

UDK: 821.163.42.09Hektorović, P.
Izvorni znanstveni rad

Tonko Maroević
Z a g r e b
Gundulićeva 36

U ovom radu pozabavio sam se pjesnikovim poimanjem mjere kao svojevrsnim estetskim orijentirima i još određenijim etičkim korektivom. Naime, Hektorović kaže kako stihove piše po mjeri, to jest slijedeći strogi ritam i zadani raspon slogova (dakle: metriku), no još više ističe mjeru koje se treba držati u ponašanju i postupanju, držeći se pritom podjednako načelnih stoičkih koliko i rigidno kršćanskih načela. Dobar znalac antičke mudrosti (posebno pitagorejstva) i srednjovjekovne moralke, svoje stavove oprimjeruje i djelovanjem svojih suputnika na svojem ribolovnom i pjesmotvornom plovu, a u poslanicama prijateljima također se izričito zalaže za odmjerenost i umjerenost. Nizom izravnih navoda iz spjeva *Ribanje i ribarsko prigovaranje* te inih autorskih tekstova nastojao sam ukazati na pravu obuzetost količinama i brojevima kao Hektorovićevu metodu verificiranja zbiljnosti opisa, a pogotovo na njegovu brigu za mjerodavnim i primjerenim shvaćanjem kozmičkog poretka, bogomdane mjere.

Ključne riječi: Petar Hektorović, mjera, broj, Pitagora, Paskoj, Nikola

1.

Desetljećima već čitam Hektorovićevo djelo, najučestalije dakako *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, posebno potaknut kad se nađem u autorovu ishodištu i mjestu iz kojega je krenuo na svoje opjevano putovanje, na ribolovnu, pjesmohvatnu i djelotvornu plovidbu. U njegovu Starome Hvaru, današnjemu Starome Gradu, u neposrednoj blizini sudbinskoga Tvrdalja (s ribnjakom, golubinjakom, rebčarom, tarpezom kamenom i pismima u kami dilanima), čitanje Hektorovića

zadobiva mogućnost posebne empirijske provjere; dolazimo u napast odveć izravne verifikacije kriterijem po piscu proklamirane »istinitosti«. Naravno, svođenje poetskoga teksta na razinu doslovne opisnosti (opisne doslovnosti) najbolji je put prema poništavanju njegove slojevitosti, poticajnosti i višeznačnosti.

Prije punih pola stoljeća, potaknut proslavom 400-godišnjice tiska glasovite knjige (odnosno, odgovarajućim skupom kompetentnih tumača i zainteresiranih sudionika), pokušao sam prvi put posvjedočiti svoje čitateljsko iskustvo praćenja *Ribanja* (a doista u znatno manjoj mjeri i *ribarskog prigovaranja*). Tražeći interpretativni ključ poslužio sam se metodom karakteristične, znakovite (na neki način i *ključne*) riječi, pa sam svoj prilog simpoziju naslovio *Hektorovićeve baščina*, svjestan kako nisam odabrao ni najučestaliju ni možda piscu najvažniju riječ (za njega bi to, jamačno, bila *istina* ili *razum* ili pak *kripost*), ali riječ koja mi je otvarala najšire vidike na pjesnikov kreativni saldo, skladno povezujući referencijalne i simboličke aspekte, dajući pjesnikovu doživljaju protege nadmašivanja faktičnosti verbalnim zanosom i očuđenjem, da ne kažem ekstatičnošću.

Nekako u isto vrijeme, pedesetak je godina otad, Frano Čale se poduhvatio integrativnog čitanja spjeva, stavljajući novi naglasak na komponentu *prigovaranja*, objašnjavajući organsku povezanost opisnih i eruditsko-didaktičkih sastojaka, ribolovnih i razgovornih pasusa, a sve u svrhu duhovne sinteze viđenoga i slučenoga, alegoreze zbiljskoga i onostranoga.¹ Ta je interpretacija značila definitivan raskid s dotada dominantnim insistiranjima na Hektorovićevu (proto)realizmu i verizmu, njegovoj demokratičnosti i populizmu (pa i s glasovitim Kombolovim negativnim sudom o nepjesničkoj »fotografičnosti«). Prihvaćajući ideju o integralnosti spjeva i jedinstvu nadahnuća deskriptivnih i dijaloških pasusa, jedan sam prilog o *Ribanju* naslovio *Prigovaranje kao lovina*, to jest: razgovor kao ulov.²

2.

Ovaj put sam se odlučio za drugu karakterističnu riječ iz Hektorovićeve temeljnog leksika, a i za pogled koji ide dalje od njegova najpoznatijega i najvažnijega djela, obuhvaćajući njegov opus kao cjelinu, odnosno barem onaj korpus što ga je sam pisac u zreloj dobi dao objaviti (odričući se eventualnih mladenačkih spisa kao zablude, »poroda od tmine«). Naslovljavajući tekst *Hektorovićeve mjera* (u njegovu jeziku to bi bila zapravo: *mìra*), poslužio sam se razmjerno učestalom i znakovitom riječju, koja se međutim javlja sa stanovitim pomacima, klizanjima osnovnog značenja. Kako bilo, u njoj nalazim i poetičke pretpostavke i etička

¹ Usp. Frano Čale, »O jedinstvu nadahnuća u 'Ribanju i ribarskom prigovaranju'«, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću, Kritika* 6 (1970), 96-106.

² Usp. Tonko Maroević, »Prigovaranje kao lovina«, Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje* (izvornik te prijevod i komentari Marko Grčić); Hanibal Lucić, *Robinja* (izvornik te prijevod i komentari Marko Grčić), GZH, Zagreb, 1988, 125-131.

načela i svjetonazorna gledišta, a svakako je sredstvo svojevrsnoga pripitomljavanja nereda u sebi i oko sebe, sređivanja pojava i pojmova što se nadaju kao egzistencijalna kušnja.

Započet ćemo stihovima iz *Nadgrobnice... Franetu Hektoroviću*:

I sliš' svih ča t' poju u pisneh na miru
za dobrotu tvoju i kripost i viru.
(23–24)³

Evidentno se to odnosi na način pjevanja, na skladanje u metru, na pisanje vezanim slogom, što potvrđuje i navod iz značajne poslanice Hijeronimu Bartučeviću, u kojoj se pjesnik opravdava da se javlja nakon već dugotrajnoga odustajanja od stihova:

Ijubav me tva steže uzli nepokojni,
izbrani viteže, sve časti dostojni,
da mi teg bude mil rad tvoga imena
ki sam bil ostavil, mnogo je vrimena,
da budu skladati sej pisni na volju,
kako budu znati, u miru najbolju
(5–10)

Po najboljoj mjeri, dakle, Hektorović 1552. godine obećava prijatelju, kojemu će 1556. posvetiti i svoje remek-djelo, povratak bavljenju poezijom, a time i odgovarajuću brigu za oblikovanje, neophodnu strogost i disciplinu kovanja stihova. Uostalom, u pismu Vincenzu Vanettiju, što ga Hektorović (na talijanskom jeziku) ispisuje kao vlastiti poetički program, nalazimo indikativno mjesto: »...fonte detto Hippocrene; del cui liquore colui, che beve quella proportionata misura... diviene musico perfetto...« U slobodnom prijevodu to bi glasilo: »izvor Hipokrene; tko popije dobro odvaganu mjeru njezine tekućine... postat će savršen skladatelj.«

Čini se da su pojedine poslanice bile znatno neposrednije od *Ribanja* te su kao sredstvo pjesnikova intimnog ispovjedanja bile znatno prikladnije za iskazivanje životnih načela i povjeravanja o vjeri i moralu. Hektorović se predstavio kao pjesnik odmjerena izraza, autor metrički skladnih stihova; on savjetuje svojim bliskim prijateljima i umjerenost u ponašanju i odvaganost u govorenju, no posebno se zalaže za bezmjernu odanost dobroti i još veću neodmjerenost u odnosu na vrhovno biće, Boga, i zahtjeve svete vjere. U poslanici Graciosi Lovrinčevi stoji izričita pohvala skromnosti i suzdržanosti, ali pjesma još posebnije apostrofira

³ Svi se citati daju prema izdanju: Petar Hektorović, *Djela*, Stari pisci hrvatski 39, za tisak priredio i uvodnu raspravu napisao Josip Vončina, Zagreb, 1986, s time da su Akademijini znakovi *l* i *nj* preneseni kao *lj* i *nj*, a Akademijino *lj* i *nj* kao *l'j* i *n'j*.

tihost umiljenu ka t' nigdar ne umire
i u svem svaršenu dobrotu brez mire.
(23–24)

(U zagradama, za usporedbu, pogledajmo što Hanibal Lucić smatra područjem prikladnim za nadmašivanje mjere:

taj vila ku slidim veselo brez mire.)

U već navedenoj poslanici Hijeronimu Bartučeviću, onoj iz 1552, stoji pasus o uzajamnom čašćenju i razmjeni naklonosti, pa se očituje naročito iskaz Hektorovićeve ljubavi i poštovanja

Koga s prave vire u svako tve dilo
draguješ brez mire sarčeno i milo.
(42–42)

Obraćanja dubrovačkim pjevidruzima, kao kolegama po peru i misaonim suputnicima, bila su oduža i sustavnija, omogućavala su Hektoroviću da u njima izrazi mnoga svoja temeljna shvaćanja. U poslanici dom Mavru Vetranoviću tuži se na starost i iskazuje brigu za postumno bivanje, pa izričito obećava

pisni i skladan'ja odlučiv pustiti,
nebeskoga stan'ja iščuć dil imiti
(53–54)

a to nebesko stanje nadugačko opisuje završavajući isticanjem njegove vjekovitosti, neumrlosti, beskonačnosti:

i duše spasen'je ka nigdar ne umire,
koja je stvoren'je vikovnje brez mire
(65–66)

U odgovoru na poslanicu Nikole Nalješkovića naš pjesnik dobiva priliku da se iskali za sve pretrpljene muke i opasnosti, posebno za tegobe i strahove putovanja morem, uzrokovane kako turskim napadima tako i uskočkim prepadima, a i samim valovima. Pozivajući se uvodno na misaonost Severina Boetija, on također razmatra općenito stanje i raspoloženje čovjekovo u odnosu na okružje i mogućnosti djelovanja, zaključujući:

Nije na svojoj miri svit, pamet smućuju
teju stvari četiri gdino gospoduju.
(25–26)

Na te četiri stvari još ćemo se osvrnuti nešto kasnije. Pri koncu iste poslanice Hektorović uvjerava Nalješkovića kako je njegovo pisanje izazvalo velik odjek i kako se njegove pjesme po gradu čitaju, ljudi se okupljaju da ih čuju:

Po gradih ju nose bez broja, bez mire,
od njih glas jerbo se to dalje prostire.
(175–176)

Naravno, i u samome *Ribanju* neće nedostajati upućivanja na mjeru, upozoravanja da se ona ne prevrši ili pak podsjećanja kako je ona povremeno iznevjerena, primjerice u epizodi pronalaska zagubljene *buklije*. Nikola je odahnuo, jer se osjećao krivim što ju je bio zametnuo, pa je iz nje neštedimice ispio dobar gutljaj, a i Paskoj ga je u tomu slijedio:

Pri ner se krenuše (Paskoj ga pozire)
njom se nategnuše na volju brez mire.
(869–870)

Upravo pošto su se utješili zbog sretnoga pronalaska i okrijepili pićem iz *buklije*, Paskoj i Nikola, uz veslanje, započinju svoje verbalno nadmetanje izmjeničnim mudrim poukama, a pri kraju takva dvogovora Paskoj se referira na autoritet »mudroga Fitagore«, te izriče čitav niz refleksija, među kojima i ovu:

Nigdar prik statire ne skači hudobno
ni prik ine mire, jer nije podobno.
(1061–1062)

Naravno da naš autor stavlja u usta priprosta ribara ono do čega mu je i samome stalo, a iskrivljujući ime grčkoga mudraca stvara privid autentičnosti prelaska od pismenosti do usmenosti. Međutim, upućivanje na Pitagoru više je nego znakovito, a mjera je u ovom slučaju predstavljena i svojim simbolom (*statira* je naime vaga); pritom je izričito rečeno kako se preko ikoje mjere ne može skakati, kako je neprikladno i opasno (*hudobno*) preskakivati mjerila.

Svojevrsni misaoni dvoboj Paskoja i Nikole nastavit će se i trećega dana ribolova nesmanjenim intenzitetom; među mnoge poučne maksime pjesnik će Nikoli dati da izgovori riječi o neophodnoj discipliniranosti i strogosti u korištenju jezika. Vjerujem da je to program kojega se Hektorović i sam držao, barem u zreloj dobi:

Zlata imaš nemalo i srebra, tim dvojim
učin' pravo žvalo barzo ustom tvojim
i ričem mirila na ka ćeš miriti
u svaka tva dila ča ćeš govoriti.
I o tomu nastoj: vazda se čuvati,
ne pušcat jazik tvoj u čem pomanjkati.
(1285–1290)

Doista, mnogo je primjerenije da se na zlato i srebro poziva razmjerno bogati Hektorović nego li skromni i siromašni Nikola, a zlato i srebro (*to dvoje*)

moraju poslužiti kao mjerilo za riječi, to jest riječi moraju biti skupe i rijetke, te se njima moramo služiti škrto i oprezno, no s druge strane ne smijemo dopustiti ni da uskratimo jeziku pravo i mogućnost da uzvratu kad je prilika (ne smijemo ga pustiti da uzmanjka kad je nužno i potrebno).

Ako se mjera pokazala kao neophodna tehnička, metrička komponenta, na drugoj razini ona je i poetička norma, to jest zakon i zahtjev za discipliniranjem izraza, za shvaćanjem govora koji mora biti odmjereno, stegnuto, čak zauzdan (*žvalo* treba staviti pred usta, pogotovo onaj tko je bogat i zna cijenu svega, pa i govora). Ali više od tehnike i poetike pisanja Hektoroviću je do etike življenja, do ponašanja po kršćanskim načelima. Stoga se na samome kraju svojega spjeva obraća svojim podređenima i suputnicima s odgovarajućom zahvalnošću za doživljeno iskustvo, a s nemalim savjetima i podukama. Među inima, posebno odlučno:

Zato ne činimo nijedno zgrišen'je
u komu vidimo zakona uvrijen'je.
Člane svete vire darž'mo stanovito
koji se ne mire ni vide očitio.
(1569-1572)

Mjerodavni Hektorović izrazito je zaokupljen količinama, usporedbama, odnosima među stvarima i pojavama, pa u svojem pjevanju posebno reagira kad je nešto veliko, značajno, iznimno ili teško usporedivo, odnosno s radošću bilježi kad mu nešto odgovara i kad ga zadovoljava opsegom, obujmom, oblikom ili kvantitetom. Prelistavajući *Ribanje*, svako toliko ćemo naići na usklik odobravanja zbog prave mjere ili zadovoljavajuće količine, odnosno na usporedbe koje određuju odnose veličina. Primjerice, već prvoga dana, pri prvom uspješnom lovu pjesnik registrira začuđujući učinak:

mrižom bo loviše tuj ribe zadosti
obilno sasvima, ča ne bih ja mnio
da nisam očima mojimi vidio.
(90–92)

A samo časak potom, pri sljedećem bacanju mreže, ulov je bio još impresivniji, jer:

...uhitiše zubatca za sriću
ki priličan biše jednomu teliću.
(95–96)

Doista, usporedba zubatca s malim teletom rezultat je iznenađenja i zadivljenosti, neočekivano uspješan ulov izazvao je dodatno snažnu emotivnu reakciju:

Vidit ga lipota! Čudih se uistinu
kako mriža umota toliku težinu.
(101–102)

Nakon uspješnoga prvoga ribolova dolazi do susreta s brodom na kojemu su bili putnici dostojni obraćanja i razgovora, pa im Petrova družina šalje dio ulovljenoga, ali s naglaskom na količini:

Došad, ugledasmo nepoznane gosti,
na plav jim poslasmo svakih rib zadosti.
(167–168)

Kako su bili upravo uplovili »u najlipju luku«, u uvalu Lučišće, u kojoj je inače kućica s poljem obitelji Bartučević (a Hijeronimu je upućeno *Ribanje*), vođa puta, pjesnik, određuje da se prekine plov i da se prione blagovanju. U opisu obroka opet se insistira na obilnosti, odnosno na doličnom zadovoljavanju potrebe:

Tuj se pokripismo na volju brez priše
i pismo i jismo koliko ki htiše.
(181–182)

Slijedi minuciozno navođenje raznih jela, kako onih već gotovih iz kuće, tako i onih što su spravljena na licu mjesta, od ulovljenih riba, ali pjesnik se drži odavno stečenih načela te se ne odaje proždrljivosti, ostaje suzdržan, čuva mjeru:

Meni je ovoj dosti po nauku momu
(197)

Usporedba količina očitovala se u raspoređivanju vina (muškabila) koje su ponijeli na putovanje, a čuvali su ga u dvjema posudama. Logično je da prvo nataču iz manje posude, a onu veću čuvaju za potrebe ostalih dana namjeravanoga izleta. Stoga Petar naređuje Paskoju:

Iz manjega suda počni mu točiti,
veći hrani onuda kud ćemo hoditi.
(215–216)

Udivljenost Bartučevićevim imanjem u Lučišću, pravom autentičnom »bašćinom«, nagoni Paskoja da poželi susret s njegovim vlasnikom, a ta želja nadmašuje mogućnosti, ili vjerojatnost, plaćanja:

Zatim se Paskoje obazriv u čas taj:
Nut, reče, kako je baščina lipa saj!
Nut oni lipi sad, nut tarsja onoga!
Da bi mi ovdi sad gospodara od toga,
platil bih štogodi, aj, Pasko nebore,
veće ner tkogodi verovati more;
(243–248)

Paskoj, naime, ima znatiželju u odnosu na elementarne pojave, a smatra da mu njihovo ispravno tumačenje može dati jedino Bartučević, o čijoj je mudrosti mnogo čuo, pa se pita:

je li tko tuda već razuma takoga
ki bi mi umil reć štogodi od toga?
(479–480)

Baveći se samo navodima iz »Parvoga dana«, mogli smo se uvjeriti kako i koliko je Hektorović zaokupljen odmjeravanjem količine, služeći se pritom prilozima i zamjenicama, usporedbama i izrazima čuđenja. Mogli bismo ekstrahirati karakteristične riječi ili sintagme iz dosadašnjih navoda: *zadosti, obilno, priličan, toliku težinu, koliko ki htiše, dosti, iz manjega suda, veći, veće, štogodi*, a lako bismo to dopunili sličnim (ili istim) odrednicama kvantitete ili kvalitete što se nižu u nastavku spjeva: *još veći, ča može najbolje, nič ovo nič ono, nikoko, odveće, vele, čagod, čudo priveliko, više, po običaj svoj, najboje, lipje, ča godi, najliše, sa sve tvoje moći, ne prem kako htiše, sve ča ti drago* itd. Korištenje neodređenih atributa i priloga zapravo osnažuje dojam začudnosti, veličine i značenja. I u latinskom epitafu majci nalazimo usklik divljenja izražen kontrastom ili paradoksom: *o quantum tam brevis urna tenet!* („Tako malena urna koliko toga sadrži!«).

3.

Ali Hektorović nije mogao ostati ravnodušan ni na preciznije određivanje mjere, morao se koristiti i brojenjem, brojevima, kako bi izišao na kraj s množinama i veličinama. Nije se slučajno on pozivao na Pitagoru, svjestan sudbinske uloge toga staroga mudraca u tumačenju i razumijevanju svijeta. Gotovo da nema poslanice u kojoj se ne koristi pojmom brojenja. Graciosi Lovrinčević obraća se najpohvalnije: *Tvoje dobre čudi brojiti se ne haju / koje vridni ljudi hvalom uznašaju* (21–22), ne bi li se umilio i iznudio od nje uzvrat u zalaganju za spas duše: *kada se spomene za družih moliti / da priloži mene u taj broj čestiti* (101–102). U pismu Pelegrinoviću naći ćemo više numeričkih asocijacija. Najprije naš pjesnik spominje svoje putovanje u Dubrovnik, »ormanom brigantinom«, *gdi nas biše dvadeset po broju*, zatim navodi nedaće i boljetice, *koja mi ne tribuje pobrajati*, da bi završio s apologijom našega jezika (*koji se meu svimi ostalimi na svitu najveći broji i nahodi*). U poslanici dom Mavru Kaluđeru intimistički se osvrće na svoju poodmaklu dob i s nelagodnom odmjerava svoje stanje: *Da kad se smislim stav i lita kad zbrojim / sebi kriv i neprav, ne znam ja gdi stojim* (41–42), da bi se okrenuo razmišljanju o rajskoj slavi: *gdi su slasti ine kim se broj zabiva* (62). Nadu u spasenje iskazao je prethodno i u poslanici Graciosi, uvjeren u njezin zagovor kod Boga: *jeda me posvoji tere s obranimi / plaću mi odbroji i misto shrani mi* (130–131). U nadgrobnici Franetu Hektoroviću naći ćemo kako

naš pjesnik vjeruje da se preminuli rođak već nalazi u raj, pa ga potiče: *Moli se i nastoj u nebeske strane / svih tvojih dražih broj s tobom da se stane* (81–82), ne previđajući, dakako, kako bi i on, kao bliski srodnik, postao dionikom stečene milosti. Upućujući pjesmu drugom rođaku, Jakovu Zečkoviću, Hektorović mu izlaže sadržaj svojega sna, da bi na samome kraju potvrdio kako se vedar i povoljan san odnosi upravo na njega: *Zatim malo postah privarćuć svaki broj / i na tomu ostah da biše tvoja toj*. U odgovoru Nikoli Nalješkoviću na prvom je mjestu svrstavanje naslovnika u krug odabranika: *Vim da zna milost tva, Nalješkoviću moj, / pjesnivac djela sva, pokol si u njih broj* (35–36), a zatim slijedi ovdje već navedeno uzdizanje poetskih dometa i kolektivnoga odjeka poslanice koju je Nalješković iz Dubrovnika u Hvar uputio Hektoroviću: *Po gradih ju nose bez broja, bez mire* (175). Indikativnost ovoga mjesta je u poistovjećivanju mjere i broja, kao što u potonjim stihovima, u kojima se Hektorović brani od pretjeranih Nalješkovićevih pohvala, nalazimo izjednačivanje mjere i reda: *Još ću ti rit sada, vim da mi zazrit neć, / ča me tej hvale da varh reda vele već, / varh reda i mire* (195–197). Kao kuriozitet možemo spomenuti da se ni u prevođenju Ovidija, u svojoj verziji *Od lika ljubenoga*, naš pjesnik također nije mogao lišiti imenica i glagola vezanih uz brojenje: *...ne bi za pohlep svoj osvetu tvorila / pobivši sinov broj Medeja nemila* (69–70), odnosno, a u vezi s Filoktetom: *li posli zdrav je bil i čul sam gdi broje / i on da je prispil na rasap od Troje* (133–134).

Razumije se, *Ribanje i ribarsko prigovaranje* prepuni su također spominjanja brojnosti, računjanja na brojeve ili pak aludiranja na teškoću, nemogućnost zbrajanja kad količina prevrši mjeru. Već spominjani zubatac veličine telića postao je primjerom bogatstva zbog neizmernih, od srebra sjajnijih, ljuskica: *pošad mu lustre zbroj ke srebro minuju* (145). U raspravi o odnosu mora i rijeke, to jest o pretpostavci da bi more prolazeći kroz podzemlje stvaralo slatkovodne izvore, opet se susrećemo s poimanjem neizbrojivosti: *Dim: sve tej šupljine, ke si htil zbrojiti, / ni mogu ni čine more sladko biti* (373–374). U pohvali gradu Splitu, izrečenoj u Marulićevu Nečujmu, nalazimo upućivanje na mjesni humanistički krug: *ljudi vridna broja kojih glas mukal ni* (797). U navođenju darova primljenih od jednoga znanca pehar stoji *meu stvari izbrane kojim ne biše broj* (826). Ali pravu euforiju brojenja i nabranjanja nalazimo u dinamičnom prizoru ribolova trećega dana. Nećemo nizati čitavu ihtionimiju obilna ulova, nego dajemo samo karakterističan ulomak:

Š njimi se hitahu škarpine kolike
 i, ke se micahu, komarče velike,
 čarnorepi tokoj nemali za timi
 kih biše velik broj ribami meu svimi.
 ...Šargi, trije koje tko god bi zbrojio,
 i arbuni toje, vid bi se utrudio.

(1113–1116; 1119–1120)

Numeracija dolazi posebno do izražaja u opisu svojstava Tvrđalja, pogotovo samoga središnjeg ribnjaka: *Pohvali perivoj, zide svekolike, / i ribe kim ni broj i sve njih konike* (1150–1151). Dijalog između vlasnika galije i njegova gosta, u prisutnosti samoga Hektorovića, razvit će se u veličanstvenu pohvalu pjesnikova boravišta: *I pisma mu zbroji u kami dilana / i koje gdi stoji na mista zidana. / Sve mu hti pobrojiti, jedno mučat neće...* (1169–1171). Opet se Paskoj pokazuje znatljivim, htjede doznati tko li je bio taj otmjeni gost na galiji. To nećemo doznati, ali ćemo spoznati kako je lijepo reagirao taj neznamac: *Kad mu povidaše gospodar po broju / sve ča godi znaše u tvom perivoju, / on njega slišiti vele t' vesel biše, / rek bi da viditi sve ono želiše* (1205–1206), iz čega će Paskoj zaključiti da je to čovjek visoka roda: *Meni se mni od broja velika* (2010).

Kad se pri koncu putovanja Paskoj i Nikola odadu pjevanju i otpijevanju mudrih životnih načela, Hektorović dolazi na svoje andragoško-moralističko područje, a opet mu je pri karakterizaciji dobrodošla numerička asocijacija: *Najboljega broje pri ner inih čuje / ki u stvari svoje čini ča tribuje* (1381–1382). To znači da afirmira čovjeka koji je samostalan i koji sve ono nužno i potrebno izvodi a da ga drugi na to ne upozorava, dakle djeluje po vlastitoj mjeri. Nakon što je pjesnik zahvalio svojim suputnicima, onima koji su ne samo naporno sudjelovali u vožnji i ribolovu nego su svojega gospodara i zabavljali naučenim pjesmama i nadmetanjima u mudrolijama, oni odgovaraju dodatnom poniznošću, te Paskoj poantira: *Svaki nas poznaje mi da smo isto toj, / siromaški da je meu ljudi veći broj* (1503–1504). Na oproštajnoj večeri, pri koncu trećega dana, *Od lova morskoga dosti govorismo / i puta onoga dobar dil zbrojismo* (1511–1512). To bi mogao biti pravi epilog, da pjesnik ne osjeća dužnost i obavezu još jednom upozoriti svoje podređene na potrebu slijeđenja vjerskih načela i etičkih normi, na ljubav prema Bogu i milosrđe prema bližnjima: *U tomu se broje zakoni njegovi / i u tom svi stoje i stari i novi, / ki di riči one: Ako me ljubite, / čin'te da zakone moje oblužite* (1595–1598).

4.

Kao što sam za pojam mjere na samome početku napomenuo da je njegovo značenje podložno semantičkim pomacima, grananjima i kližanjima od stroge metričke osnove, to se još više odnosi na riječ broj, koja se račva od uže numeričkog shvaćanja prema poimanju skupa, mnoštva, vrste i tomu slično. Kod Hektorovića mnogo je više bilo neodređenih naznaka o količinama i veličinama te semantički raznovrsnih spominjanja zbrajanja i brojenja negoli izričitih navođenja brojeva, služenja ciframa i točnim podacima. Ipak, neke pojave imaju sasvim odgovarajuće numeričke koordinate. Primjerice, informirani smo kako *na šest mist potežu tratu tuj loveći* (772) ili pak *Oni jur svoziše sežanj dvi hiljade* (805). Prilikom iznimno sretnoga ulova nižu se brojevi obilno uhvaćenih primjeraka riba: *Nikad jih bro-*

jaše: drugi, treći, peti, / nikad govoraše: deveti, deseti (1111–1112). Slično ćemo vidjeti i u nabranju izvora i zdenaca vode na Tvrdalju: *Jednu živu vodu, i drugu, i tretu, / š njimi Dragovodu, dažjevicu petu* (1163–1164). Isti je slučaj i prilikom osvrtnja na uklesane natpise u kamenu: *Sve mu hti pobrojiti, jedno mučat neće, / a jest jih može bit dvadeset i veće* (1171–1172). Možemo se prisjetiti i dvadeset suputnika na brodu za Dubrovnik, iz pisma kančiliru zadarskomu Mikši Pelegrinoviću. Možemo pridodati i sedamdeset godina, što ih Hektorović iznosi kao svoju životnu dob u poslanici Vetranoviću, i u *Ribanju* također, odnosno aluziju na dvije stvari (srce i jezik), kojih se treba čuvati da nas ne zavedu. A ne možemo preskočiti ni četiri stvari koje gospoduju, a to su veselje, strah, ufanje i boljezan, na koje smjera Hektorović u *Odgovoru* na poslanicu Nikole Nalješковиća. Te četiri stvari su afektivnog predznaka i naš ih pjesnik navodi upravo stoga da upozori kako ih treba držati pod kontrolom, ne dati se voditi njima ni zavesti se od njih, slijedeći pritom stoički naputak.

Odlučujem se navesti šest amblematičnih stihova rečena *Odgovora* i zaključiti ih ponovljenim navođenjem distiha što ga smatram bitnim za pjesnikovo shvaćanje dužnosti i nužnosti održavanja mjere, bez koje se propada:

I ti ako ć' biti u čemu sudac prav
 al ku stvar prozriti istinu razabrav,
 i ako, putujuć, pravo ćeš hoditi,
 u svem pravdu čtujuć, van puta ne iti,
 vesel'ja se izbavi, a strahu se ne daj,
 ufan'je ostavi, boljezni ne kušaj.
 Nije na svojoj miri svit, pamet smućuju
 tej stvari četiri gdino gospoduju.
 (19–26)

Ali posebnu ulogu i funkciju svakako ima brojka tri, počevši od podrazumijevane činjenice o trodnevnom putovanju i tročlanoj posadi broda. Zapravo, u čitavome se spjevu *Ribanje i ribarsko prigovaranje* putnički trio sastoji od gospodara Petra i dvojice ribara Paskoja i Nikole, ali na dva se mjesta, gotovo nehotice ili polusvjesno, spominje i Paskojev sin. Uvodno i eksplicitno: *Još Paskoj dovede sina za potrebe, / koji š njim prisede da buca na ribe* (61–62), a zatim usputno i neizravno: *Totu plav staviše, svi tri ne pridišu* (1073).

Mimo glavnoga toka i izvan piščeva autorstva stoji bugarštica o Marku Kraljeviću i brajenu mu Andrijašu, ali nećemo preskočiti činjenicu da i u toj pjesmi imamo posla s trojnošću. Naime, navedeni junaci *već mi nigda zarobiše tri junačke dobre konje* (528) pa su dva od tih konja međusobno lako razdijelili, ali o trećemu se ne mogahu nikako dogovoriti, pa je kavga završila Markovim ubojstvom brata. Sudbonosna nesimetričnost trojstva dodatni je znak njegove važnosti, no za Hektorovića tercet ili trinitet nužno zadobiva pozitivno značenje. Manje važno, ali ipak indikativno, ono je mjesto u spjevu kada Hektorović (ili,

ako hoćete, epski subjekt) odlučuje s tri pehara vina nagraditi Nikolu jer je uspješno riješio tešku zagonetku koju mu je postavio Paskoj. Epizoda započinje gospodarevom ponudom: *Ja rekoh: ne jedan, da još mu dva daruj / ako ti po vas dan izreče pritač tuj* (137–138), nastavlja se pošto je Nikola pogodio značenje pitalice: *Rih: Pasko, poteci, tri daj, kako rismo* (213), a završava Nikolinim odricanjem od cjelovite nagrade: *Dosta mi će jedan, neka znate, biti, / nisam toli žedan da ću tri popiti* (217–218). Reklo bi se da je i on prihvatio Petrovu pouku o suzdržanosti i mjeri.

Značajnija je, idejno i simbolički, Paskojeva priča o susretu u Solinu i o raspravama koje su se tamo vodile. Najprije stoga što se on zatekao u vjerski određenom kontekstu: *U družbi se najдох na Solinskoj rici / (s kimi tamo sajdoh) s trima redovnici* (267–268). U društvu tih dominikanaca došlo se i do objeda, kojom se prilikom jelo prije blagovanja blagoslivljalo znamenom križa. Tu Paskoj, a pozivajući se i na gospodara, izlaže dobivenu spoznaju o vrijednosti blagoslova hrane: *Čul sam da tri daje blagoslov koristi / tomu ki to haje, dobro se uvisti* (283–284). Trostruka korist blagoslova sastojala bi se u pouzdanosti da mu eventualno otrovano jelo ne može naškoditi, zatim u njegovoj većoj ukusnosti i u jačoj hranjivosti. Dakle, kršćanski zadojenom i nadahnutom Hektoroviću trojnost nikako nije indiferentna i on ne može propustiti a da ne naglasi njezinu važnost i primjenjivost u raznorodnim manifestacijama.

5.

Pokušao sam, eto, pročitati Hektorovićevo djelo iz perspektive mjere, nastojao ekstrahirati mjesta u kojima je on zaokupljen odnosima stvari i ljudi, inventariziranjem, nabranjem i brojenjem raznih pojava. Smatrao sam kako nije nipošto slučajno što se izričito pozivao upravo na filozofa Pitagoru, oca numeričko-mističkog shvaćanja (a draga mi je usputna slučajnost što je grad Faros, preteča Hektorovićeva Staroga Hvara, osnovan od doseljenika s otoka Parosa, koji je bio baš stjecište i uporište antičkih pitagorejaca). Ali sasvim sigurno nije mu bila daleka ni misao sofista Protagore kako je čovjek mjerilo svih stvari, što je u vidu krilatice *Homo mensura* bila iznimno utjecajna u našem pjesniku suvremenoj renesansnoj filozofiji i stvaralaštvu. Nema dvojbe da je Hektorovićev svjetonazor sinteza i sinkretizam kršćanskih i humanističkih ideja, te da je u pojmu mjere mogao naći primjerenu mogućnost njihova povezivanja.

Sažetak svojih razmatranja povjeravam gluhom sonetu:

Tri čovjeka na brodu u tri dana
prevalili su zavidnu putanju
s tisuću šesto sedamdesetčetiri
stihā što sačinjavaju *Ribanje*

i *ribarsko prigovaranje*, tako
prošavši tri otoka: Hvar, Brač, Šoltu,
dodirnuv Kabal, Lučišće, Nečujam,
da bi se sretno vratili u Tvrđalj,

građen ne manje s trostrukom namjenom:
za prijatelje, goste, siromahe,
dok vlasnik je uživao u društvu

plivajućih, letećih, hodajućih
životinja, sklad kojih u sonetu
ne može se zaključit no tercetom.

Tonko Maroević

HEKTOROVIĆ'S MEASURE: A CONTRIBUTION TO A READING
OF A WELL-ROUNDED OEUVRE

In this paper I have concerned myself with the poet's concept of measure, a kind of point of reference and even more so a determined ethical corrective. Hektorović, that is, says he writes verses »according to measure«, in other words, following a strict rhythm and a set range of syllables (a metre, that is); but still more he lays stress on the measure that has to be kept in one's conduct and proceedings, abiding both by Stoic principles and rigidly Christian principles. Well versed in classical wisdom (particularly in Pythagoreanism) and in medieval moralism, he exemplifies his views by the actions of his travelling companions in his piscatorial and poeticising voyage, and in his epistles to friends also particularly advocates moderation and temperance. With a number of direct quotations from the poem *Fishing and Fishermen's Conversation* as well as other writings of this author, I have endeavoured to suggest that his real absorption in quantities and numbers is Hektorović's method of verifying the reality of the description, particularly his concern for a competent and appropriate understanding of the cosmic order, the divinely appointed measure.

Key words: Petar Hektorović, measure, number, Pythagoras, Paskoj, Nikola